

FRI-2B.313-1-L-08

THE STATE FOR THE WOMEN AND THE WOMEN FOR THE STATE. REVIEW OF THE LEGAL RIGHTS HISTORY OF WOMEN IN BULGARIA, GREECE AND ROMANIA

Vassilena Nedelcheva, PhD student

Department of Social and Legal Sciences,

Technical University of Varna, Bulgaria

E-mail: vassilena.nedelcheva@tu-varna.bg

nedelcheva.vassilena@gmail.com

***Abstract:** The paper examines the situation of women in the Balkan states of Bulgaria, Greece and Romania, offering an overview from a legal perspective. It evaluates how the gender equality laws correspond with the current situation of women. The study performs a retrospection of the legal frame since the 19th century until the present day, presenting a vivid picture of the rise of women's rights and the freedoms in their life of then and now. The evolution of women's rights is as well an evolution of society towards a life of equality, respect and freedom for all it's members.*

Keywords: legal rights history, women's rights, Balkan women

JEL Codes: K38

ВЪВЕДЕНИЕ

В хода на историята жените по света са били изправени пред различни видове дискриминация, която продължава и до днес в различни култури и точки на света. Достойнството, уважението, свободата и равнопоставеността са неотменно дължими на всеки индивид, но най-важното те са пътят към хармонично и стабилно общество.

В средата на XIX век започва важен етап за Балканския полуостров. Това е период на сформирани на национални държави, на преход от традиционно патриархално общество, към по-модерно такова. Период на изграждане или съживяване на национални идентичности, на борби за свобода и равнопоставеност на цели нации и преплетени с тях на национални и международни борби на жените за право на глас и равнопоставеност в обществото. През тези времена жените на Балканите нямат права, а само задължения. Това е началото на края на една епоха, в която жените са живеели под физическата, нравствената и емоционалната опека на мъжете – баща, брат, съпруг, син, роднина. Епоха, в която от тях се е изисквало да дават, да работят, да мълчат и да се подчиняват. Гласът на жените е бил затишен, но постепенно той започва да се чува.

Настоящият докладът предлага хронологичен преглед на придобиването на права от страна на жените, в балканските държави България, Гърция и Румъния, в периода от XIX век до днес. Придобиването на права от жените, не е еднократен акт, родил се със създаването на националните държави на Балканите. Това е процес, който продължава дълго и е плод на многогодишни усилия на хиляди жени, подкрепящите ги мъже, както и на неуморния труд и борби на стотиците женски организации и в трите балкански държави. Този процес продължава и до днес във всяка една от държавите, както и в Европейския съюз, следвайки една от най-важните цели, а именно постигане на абсолютна равнопоставеност на всеки един член на обществото.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Първите борби на жените не са свързани с искания на право за глас, а по-скоро с право на образование. Според Даскалова, женските движения в Югоизточна Европа, както и другаде, получават своите първи импулси от образованието и социалната дейност. Сами по себе си тези

движения са в основата на социалните промени, свързани с женския пол през модерната епоха. Процесът на изграждане на новите национални държави и модернизацията на обществата е съпътстван от засилен интерес към образованието, като до някаква степен това се отнася и до образованието на жените (Daskalova, 2022).

Българската национална държава е основана през 1878г., а член 78 на Първата българска конституция – Търновската (1879г.), гласи че първоначалното образование е задължително и безплатно за всички поданици на Княжество България. Образованието е тема, която вълнува българите много преди Освобождението, а необходимостта от добро образование и за жените е въпрос който засяга цялото общество. Въпреки разногласията по тази тема, множество български интелектуалци се застъпват за правото на жените на образование, като някои от тях са Петър Берон, Константин Фотинов, Любен Каравелов и др. Още 50 години преди Освобождението на България, по българските земи съществуват около 90 девически училища. През 1897г. законово се изравнява средното образование на момичетата и момчетата по брой класове, като по този начин пътят на жените към висшето образование в България е открит. През 1896г. 600 жени от различни селища на България създават комитет и внасят подписка, поради недопускане на жени да слушат лекции в Софийското висше училище (Софийски университет от 1904г.). Първи девойки биват допуснати до висше образование през 1901г. (Daskalova, 2022).

Гръцката национална държава е основана през 1830 година. Няколко години по-късно, през 1834г. правителството въвежда задължително начално образование за момичета и момчета на възраст от 5 до 12 годишна възраст, като училища от смесен тип не са законово утвърдени, но съществуват до 1852г., когато смесеното обучение е забранено със закон. Средното образование на жените е оставено на милостта на частни благодетели и чуждестранни организации, докато мъжкото е осигурено от държавата (Daskalova, 2022). За отбелязване е, че през 19 век дори професионалното обучение на учителя – който е от пряк интерес за държавата – е оставен на инициативата на частна организация, „Дружеството на приятелите на образованието“, като обучението на жената учителката по това време е по-ограничено в сравнение с това на учителите мъже, по отношение на продължителността на обучение и на взетите часове по педагогически умения и практическо обучение. Въпреки задължителността на началното образование, проведено проучване през 1879г. показва, 93% неграмотност сред жените в държавата, като в повечето общини не е имало и една жена, която да е можела да чете (Ziougou-Karasterghiou, 1986).

Обществените женски училища биват въведени през 1917г., но едва през 1929 г., благодарение на образователната реформа на Елефтериос Венизелос средното образование на девойките става сравнимо с това на младежите (Daskalova, 2022).

През 1859г., след обединението на областите Влахия и Молдова се поставя началото на сформирването на Румънската национална държава. Законът за образованието от 1864г. предвижда задължително и безплатно основно образование за четири години, за момчета и момичета на възраст между осем и дванадесет. Освен това член 61 разпорежда създаването на равен брой училища за момичета и както за момчета, в градските и селските райони, и уточнява рамката за създаване на средно образование за момичета, като предвижда пет класа и по-малък брой предмети, а за момчетата седем класа и разширена учебна програма. Тази разлика в образованието между двата пола ще представлява пречка за достъпа на момичетата до университетско обучение и ще породи множество дебати и протести. Нов закон за образованието влиза в сила през септември 1898 г., според него средното образование за момичета бива организирано по начин, който създава възможност за достъпът им до висши учебни заведения (Vacarescu, 2013).

Първата школа за социални работнички в Румъния бива отворена през 1929г., а в България през 1932г., като през 1936г. е призната от Министерството на народното просвещение за полувисше учебно заведение (Daskalova, 2022).

Правото на глас е следваща стъпка към равнопоставеността и признанието, за което се борят жените. Епохата на създаването на националните държави на Балканите е епоха на

модернистичен дух носещ жажда за „Свобода, Равенство и Братство“, на мечти за тържество на свободния гражданин, на възможност за създаване на справедливо общество, където всеки е ценен и уважаван. Във всяка една от трите държави се наблюдава противодействие на осъществяването на тези идеи що се отнася до женския пол.

Процесът на придобване на права е постепенен и различен за всяка една от държавите. Българският женски съюз, поставя началото си през 1901г., след обединението на други 27 женски дружества. В своите първи стъпки, Съюзът се застъпва за образователното и духовно развитие на българката, но няколко години по-късно поставя равенството като своя основна цел. Годишите 1911г. и 1912г. биха могли да бъдат запомнени като години на засилена активност за постигане на женско равноправие. Тази активност не е единствено от страна на Съюза, но бива подкрепена от професори от Софийския университет, както и юристи, които твърдят, че няма законово основание жените да бъдат лишени от изборително право. Исканията биват отхвърляни с мотива, че Европа все още не е дала права на жените и ако България го направи би било прибързано (Daskalova, 2022). В чл.86 на Търновска конституция – се обявява, че право на глас имат гражданите навършили 21г. притежаващи граждански и политически права, а право да бъдат избирани, тези на възраст над 30г., ако са грамотни, с граждански и политически права. Равнопавието като идея и идеал на обществото и възрожденските борби е отразено в Конституцията, чийто чл. 57 гласи, че всички български поданици са равни през закона. Двата термина, „гражданин и „поданик“ се използват в различни случаи, без да има изричност за това дали включват или изключват жените. Според Даскалова (2022) тълкуването на термините се интерпретира от гледна точка на мъжете, в полза на традицията на патриархалното общество, като съответно не допускат жените до редица права гарантирани на мъжете.

Първа победа българските жени получават през 1908 година, когато се въвежда нов образователен закон, който им дава пасивно изборно право за членове на училищни настоятелства, в този период те придобиват и активно изборно право в земеделските камари. През 1937г. българските жени получават частични изборителни права за местни избори. Незадължителното право на участие имат жените навършили 21г., само ако са майки от законен брак. По-късно същата година нов изборителен закон добавя „омъжени, разведени, вдовици над 21г.“ като избиратели за народни представители. На изборите от 1937г. и 1938г. гласуват съответно 434 633 и 764 550 жени. Изключително високата активност от страна на жените, бива приветствана от Цар Борис в Народното събрание (Daskalova, 2022). За сравнение 4 години по-рано, през 1934 при провеждане на местни избори в Гърция, в столицата Атина са гласували 439 жени, от регистрирани общо 2665, отговарящи на условието за завършено основно образование и навършени 30 години (Vidas, 2024). Пълни изборителни права българките получават през 1944г., след настъпването на Комунистическата власт. Всички български граждани навършили 18 години, мъже и жени получават равни права, според изборителния закон от 1945г. и Конституцията от 1947г.

Гърция бива сформирана като държава през 1830г., но едва Конституцията от 1864г. дава пълно изборително право на мъжете. Изминават почти сто години, преди изборителното право на жените да получи своето конституционно закрепване в Конституцията от 1975 г. През 1930г. гръцките жени получават активно изборително право да участват в местни избори. За първи път това право е упражнено на 11 февруари 1934, но участието им е изключително ниско. Закон 2159/1952 от 1952г. дава пълни изборителни права на жените. Първото прилагане на закона се състои на повторни местни избори в Солун през 1953 г., където Елени Скурас е избрана за първата гръккия народен представител, като през 1956 всеобщото изборително право е приложено на практика за първи път (Speech of the President of Parliament).

Правата на жените се утвърждават допълнително със законът 1342/1983 от 1983 г., който ратифицира Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените. Премахва се зестрата и задължението на жените да сменят фамилното си име след брака. Дава се възможността на всеки от съпрузите да претендира за дял от имуществото, придобито по време на брака, позволява се развода по взаимно съгласие.

През 2012 г. с Президентски указ № 26 е приета квотна система, която задължава партиите, кандидатите им за народни представители от всеки пол да възлизат на най-малко 33 на сто от общия брой на техните кандидати. През 2019г. този брой е увеличен на 40 на сто, с цел да се гарантира по-голямо участие на жените в Парламента.

През 1896г. румънската женска организация *Liga Femeilor din Romania* внася в Парламента петиция, настояваща за ревизиране на „правата на бащинството“ и за правото на жените сами да административат своето богатство. През следващите години женските организации поставят като основен свой приоритет придобиването на изборителни права от жените, подкрепят правото им да упражняват либерални професии, настояват за „равно заплащане за равен труд“, както и за промени в семейното и брачното законодателство в полза на жените (Daskalova, 2022).

През 1914г. в Парламента бива внесена петиция с искане за изборителни права на жените в местните избори. След приемане на новата Конституция от 1923г. тези искания не биват уважени, но тя постановява, че „гражданските права на жените ще бъдат установени въз основа на пълното равенство на двата пола“ и „специални закони, гласувани с мнозинство от 2/3, ще могат да определят условията при които жените могат да упражняват политически права“. Изборителният закон от 27 март 1926 г. дава на жените правото да гласуват на местни избори, право, упражнено за първи път през 1929 г. Десет години по-късно първата жена сенатор влиза в румънския парламент. Румъния не дава на жените пълни изборителни права до края на Втората световна война, но през август 1929 г. е приет закон, който им позволява да бъдат избирани и да гласуват на местни избори. Обхватът на ограниченията, е до образовани жени и вдовици от войната, като това е ясна демонстрация за нежеланието да се позволи на всички жени да участват в политическия живот (Roach, 2023). През 1932г. няколко промени в румънския *Code Civil* дават гражданско равенство на жените. След приемане на Конституцията от 1938г. румънките придобиват частични изборителни права, ако отговарят на определени условия, които влизат в сила след изработване на изборителния закон от 1939г. Комунистическата Конституцията от 1948г. дава равенство на изборителния вот, равно заплащане на труда, и право на заемане на държавна служба и на двата пола (Даскалова, 2022).

Добрите закони са основата, а не таванът на това, което можем да постигнем (Equality Now, 2022).

Правовите гаранции за равнопоставеност и равно третиране на жените и мъжете се съдържат в действащите законодателства на трите балкански държави, членки на Европейския съюз. Равенството между половете е основно право съгласно Договора от Лисабон и представлява една от приоритетните области на политиката на Европейския съюз. Безспорно постигането на общество без дискриминация не би могло да е възможно без това да е регламентирано от правото, но се оказва че само законът не е достатъчен за постигане на тази цел, както можем да разберем от данните, които следва да разгледаме.

Европейският институт за равенство между половете (EIGE) е агенцията на Европейския съюз, която изследва и наблюдава развитието на равенство между половете. Индексът за равенство между половете (Gender Equality Index) е съставен показател, състоящ се от шест основни компонента (работа, пари, знания, време, сила и здраве) и два допълнителни (неравенство в различни сектори и насилие). Този уникален инструмент за изследване на половото равенство дава изчерпателна картина на различията между половете в Европейския съюз, като подчертава областите за подобрене и подкрепя политиците при разработването на по-ефективни мерки за равенство между половете. Индексът измерва чрез точкова система, чийто максимум е 100, а минимум 0.

В таблица 1 са проследени показателите на трите балкански държави, Европейският съюз и държавите членки с най-високи и най-ниски показатели. Става ясно, че всяка една от държавите показва повишаване на индекса си през посочените годините, като България се представя най-добре. Трите балкански държави са далеч от високия резултат на Швеция, която е първенец по Индекса за равенство в Европейския съюз, но все пак показват прогрес.

Таблица 1. Индекс за равенство между половете

Година	Европейски съюз	България	Гърция	Румъния	Най-висок	Най-нисък
2013	63.1	55.0	48.6	50.8	Швеция /79.7	Гърция /48.6
2015	64.4	56.9	50.1	51.2	Швеция /80.1	Гърция /50.1
2017	65.7	58.0	50.0	52.4	Швеция /82.6	Гърция /50.0
2019	66.9	58.8	51.2	54.5	Швеция /83.6	Гърция /51.2
2020	67.4	59.6	52.2	54.4	Швеция /83.8	Гърция /52.2
2021	68.0	59.9	52.5	54.5	Швеция /83.9	Гърция /52.5
2022	68.6	60.7	53.4	53.7	Швеция /83.9	Гърция /53.4
2023	70.2	65.1	58.0	56.1	Швеция /82.2	Румъния/56.1
2024	71.0	64.5	59.3	57.5	Швеция /82.0	Румъния/57.5

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Това, което бихме могли да заключим от разгледаната информация, е че законодателствата и в трите балкански държави предлагат абсолютно полово равнопоставяне, дискриминацията не е толерирана от гледна точка на закона. Индексът за равенство между половете показва, че и трите държави имат нужда от подобрене в посока на половото равенство, отчитайки далечни резултати от най-добре представящата се държава в Европейския съюз – Швеция, както и от Индекса на Европейския съюз. Въпреки това, трябва да се отбележи и ежегодния положителен ръст на индекса на всяка една от държавите, с минимални изключения.

Интересно е да обърнем внимание на ниския индекс на Гърция и на факта, че тя най-късно и най-трудно дава права и признание на жените, запазвайки патриархалния дух на обществото си и до днес. България и Румъния имат различен индекс през годините, но от хронологична гледна точка имат сходни етапи на даване на права на жените както и преминаване през еднакъв период на Комунистически режим. Възможността за съществуване на някаква зависимост между нагласите на обществото от преди два века и отражението им върху живота днес, следва да се проучи в по-задълбочено изследване, за да може да бъде отхвърлена или потвърдена.

REFERENCES

- Constitutions of Bulgaria – Archive, URL: https://www.parliament.bg/bg/const_archive (Accessed on 12.9.2024)
- Constitution of Bulgaria, URL: <https://www.parliament.bg/en/const>. (Accessed on 12.9.2024).
- Constitution of Greece , URL: https://archive.org/details/constitutiondath00aris_0/page/n53/mode/2up. (Accessed on 12.9.2024).
- Constitution of Greece, URL: <https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/>(Accessed on 12.9.2024).
- Constitutions of Romania, 1923 URL: <https://www.constitutia.ro/const1923.htm> (Accessed on 26.9.2024).
- Constitution of Romania, 1938 URL: <https://www.constitutia.ro/const1938.htm> (Accessed on 26.9.2024).
- Daskalova, K., (2002). Women, Gender, and Modernization in Bulgaria, 1878–1944. (Оригинално заглавие: *Жени, пол и модернизация в България 1878 – 1944*. София: Издателство УИ “Св. Климент Охридски”).
- Equality Now, Good Laws Are The Floor, Not The Ceiling Of What We Can Achieve,

2022, https://equalitynow.org/news_and_insights/implementation_gesv/ (Accessed on 2.10.2024).

Gender Equality Index , European Institute for Gender Equality, https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1332?language_content_entity=en (Accessed on 10.10.2024).

Greek legislation engine, Kodiko, URL: <https://www.kodiko.gr/> (Accessed on 12.9.2024).

Legislative portal of Romania, Portal legislativ, URL: <https://legislatie.just.ro/> (Accessed on 12.9.2024).

Online platform for greek legal information, Lawspot, URL: <https://www.lawspot.gr/> (Accessed on 12.9.2024).

Roach, A. (2023) The Middle Ages as hope for the future: Sadoveanu's reconciliation of Tradition and Modernity in 1930s Romania in Baltagul (The Hatchet) and Viața lui Ștefan cel Mare (Life of Stephen the Great). In: 11th International Symposium on Byzantine and Medieval Studies "Days of Justinian I", Skopje, North Macedonia, 10-12 Nov 2023, pp. 198-210. ISBN 9786084981862 (Accessed on 16.10.2024).

The Bulgarian legal portal, Lex, URL: <https://lex.bg/> (Accessed on 16.10.2024).

Speech of the President of Parliament at a Special Session of Parliament on the occasion of the completion of 50 years of exercising the right to vote by Greek women. Ομιλία της Προέδρου της Βουλής σε Ειδική Συνεδρίαση της Βουλής με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 50 χρόνων άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τις Ελληνίδες , URL: <https://www.hellenicparliament.gr/Enimerosi/Grafeio-Typou/Deltia-Typou/?press=fcb58b86-a862-418d-996a-e4af6cac8066> (Accessed on 16.10.2024).

Vacarescu, Theodora-Eliza (2013), Contexte de gen. Educația femeilor din România între anii 1880 și 1930", Sfera politicii, număr special „Școala sociologică de la București. Contexte, tendințe, crize", nr. 175/ mai-iunie 2013, pp. 13-23.

Vidos, K. (2024) URL: <https://www.tovima.gr/print/vimagazino/ta-prosopa-lftou-aktivismou/> (Accessed on 16.10.2024).

Ziogou-Karasterghiou, Sidiroula (1986), Demoiselles sages et mères parfaites: Les objectifs des écoles pour filles et la politique de l'enseignement au 19eme siècle', Historicité de l'enfance et de la jeunesse: actes du colloque international. Athenes: Archives historiques de la jeunesse grecque.